

Kolokacje terminologiczne i terminy wielowyrazowe w słownikach specjalistycznych – na przykładzie leksyki motoryzacyjnej

Terminological collocations and multiword terms in specialized dictionaries through the example of automotive vocabulary

Magdalena LISIECKA-CZOP

Uniwersytet Szczeciński/ University of Szczecin

E-mail: magdalena.lisiecka-czop@usz.edu.pl,

Abstract: Word groups used in specialist terminology and their presentation in specialized dictionaries are the subject of this paper. It provides an overview of the main aims of technical dictionaries – especially those which deal with automotive vocabulary, their users as well as various approaches to dealing with multiword terms in lexicographical practice. The author discusses how specialized collocations and terminological units are treated in paper and online dictionaries and how they should be. This problem seems to be important for a broad range of dictionary users – not only engineers and technicians, but also common owners of technical facilities who often talk about specialist topics in foreign languages.

Keywords: specialized dictionaries, technical dictionaries, collocations, multiword terms, automotive vocabulary

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszej publikacji będą zagadnienia związane z doбором, ekwiwalencją i prezentacją kolokacji terminologicznych i specjalistycznych terminów wielowyrazowych, na przykładzie wybranych haseł z zakresu motoryzacji w słownikach technicznych ogólnych oraz poświęconych tematyce samochodowej. Poddane dyskusji zostaną sposoby prezentacji takich jednostek terminologicznych – w formie podstawowej, w postaci gotowych zdań i zwrotów, a także przykładów użycia – oraz konsekwencje wyboru danej formy dla przydatności słownika dla różnych grup odbiorców. Porównam również możliwości, jakie stwarza leksykografia elektroniczna, z dotychczasową praktyką leksykograficzną w drukowanych słownikach specjalistycznych.

2. Słowniki specjalistyczne i ich użytkownicy

Słowniki specjalistyczne adresowane są zarówno do ekspertów z danej dziedziny, jak i do nie-fachowców, mają one bowiem za zadanie wspierać ich użytkowników w komunikacji na tematy specjalistyczne, związanej z jakąś dziedziną wiedzy. Przy czym tematy specjalistyczne mogą być przedmiotem zarówno interakcji profesjonalnej, jak i związanej z praktycznymi aspektami korzystania z wytworów danej dziedziny.

Dobrym przykładem jest szeroko pojęta technika – jedynie część komunikacji na

tematy techniczne odbywa się między partnerami dysponującymi wiedzą specjalistyczną (inżynierami, technikami, monterami itp.), natomiast znaczna jej część odbywa się między specjalistami a „laikami” lub między osobami niebędącymi reprezentantami żadnej z dziedzin wiedzy technicznej. Osoby takie – nie będąc specjalistami – korzystają na co dzień z zaawansowanych produktów techniki – komputerów, telefonów, samochodów itp. i przyjmują komunikację na ich temat za oczywistość. „Fachowość” i nasycenie terminologią specjalistyczną tekstów mogą więc mieć charakter gradualny, a granica między komunikacją specjalistyczną, a niespecialistyczną nie jest ostra (por. S. Grucza 2004: 126 i nast.).

Według B. Schaedera (1994: 13), najważniejszą funkcją słowników specjalistycznych jest wsparcie użytkowników przy:

- recepcji i produkcji tekstów specjalistycznych w języku obcym;
- przekładzie tekstów specjalistycznych;
- komunikacji specjalistycznej inter- oraz intradzielinowej;
- akwizycji i przekazywaniu wiedzy;
- oraz przy akwizycji języka specjalistycznego (jako rodzimego i jako obcego).

Można więc za S. Gruczą (2004: 124) założyć, że posiadanie elementarnej wiedzy specjalistycznej i choćby podstawowych umiejętności językowych w zakresie języka obcego jest minimum koniecznym do komunikacji na tematy fachowe i przesłanką do korzystania z leksykografii specjalistycznej. Z uwagi na zróżnicowane i niekiedy rozbieżne oczekiwania, potrzeby, wiedzę, umiejętności i zainteresowania potencjalnego kręgu użytkowników słowników fachowych, możemy, w oparciu o klasyfikację H. Bergenholtza/ S. Tarpa (1994: 409), wyróżnić cztery typy użytkowników słowników:

- typ 1: mała wiedza specjalistyczna i mała kompetencja w zakresie języka obcego;
- typ 2: mała wiedza specjalistyczna i duża kompetencja w zakresie języka obcego;
- typ 3: duża wiedza specjalistyczna i mała kompetencja w zakresie języka obcego;
- typ 4: duża wiedza specjalistyczna i duża kompetencja w zakresie języka obcego.

3. Specyfika słowników technicznych i terminologii technicznej

W przeciwieństwie do terminologii prawniczej czy ekonomicznej, która w poszczególnych językach jest zdeterminowana kulturowo i historycznie, w większości dziedzin techniki zasoby terminologiczne są zasadniczo przystawalne w różnych językach. Oznacza to, że słownictwo specjalistyczne powinno być podobnie ustrukturyzowane, a poszczególne jednostki terminologiczne powinny mieć taki sam lub bardzo zbliżony i jasno określony zakres znaczeniowy. Dlatego też stworzenie słowników technicznych dwu- lub wielojęzycznych nie powinno nastręczać szczególnych trudności. Szeroki wachlarz słowników technicznych (budowlanych, samochodowych, informatycznych itp.) i terminologicznych baz danych w różnych kombinacjach językowych zdaje się potwierdzać tę tezę (por. R. Werner 1999: 1868 i nast.).

Wśród istotnych rozstrzygnięć przy opracowaniu takich słowników wymienić należy decyzje dotyczące wyboru, opisu i systematyki słownictwa, możliwe problemy z ekwiwalencją – szczególnie w przypadku haseł polisemicznych, a także prezentacja

syntagmatycznych relacji jednostek leksykalnych (rekcja, kolokacje¹, idiomatyka). Szczególnie jednostki terminologiczne, składające się z dwóch lub więcej wyrazów, mogą stanowić problem dla leksykografów specjalistycznych. Chodzi tutaj w szczególności o kolokacje terminologiczne i terminy wielowyrazowe. Na ich istotną rolę wskazuje również H. Burger (2010: 49 i nast.). Funkcjonują one w obrębie danego języka specjalistycznego, a także w komunikacji „półspecjalistycznej” – między specjalistami a laikami, i mają ściśle ustalone znaczenie np. *nacisnąć przycisk/ eine Taste drücken*.

Są to jednostki polileksykalne, cechujące się znaczną stabilnością, zleksykalizowaniem (tj. skonwencjonalizowanym użyciem, analogicznie do użycia pojedynczego leksemu, por. A. Sulikowska/ D. Misiek/ P. Sulikowski 2012: 14) i reproduktywnością, co oznacza, że są przywoływane jako gotowe do użycia frazy (por. D. Dobrowol'skij 1995: 16), ale różnym stopniem idiomatyczności – od terminów frazeologicznych o pełnym lub częściowym poziomie idiomatyczności po kolokacje terminologiczne, które wykazują niski stopień lub brak idiomatyczności. Takie kolokacje z reguły nie nastrożają problemów w recepcji (o ile użytkownik zna znaczenie ich komponentów składowych), natomiast mogą powodować trudności w produkcji tekstów, gdyż transfer z języka pierwszego prowadzi do powstania niekompatybilnych połączeń wyrazowych i zaburzenia komunikacji (por. G. Zenderowska-Korpus 2004: 77, A. Reder 2006: 67 i nast.), dlatego też istotna jest taka ich prezentacja w słownikach, która umożliwi ich poprawne użycie, zgodne z uzusem językowym.

Do tego dochodzi potrzeba ciągłej aktualizacji leksyki, stosownie do zmieniającego się stanu wiedzy i praktyki technicznej, w której jedne rozwiązania odchodzą do lamusa, a na ich miejsce pojawiają się nowe. W przypadku słowników drukowanych związane jest to z koniecznością opracowywania nowych wydań, natomiast słowniki elektroniczne mogą być aktualizowane na bieżąco, co jest ich ogromną zaletą (por. G. Haensch 1991a: 2924, 1991b: 2943 i nast.).

Sposób prezentacji takich jednostek terminologicznych zostanie przedstawiony na przykładzie wybranych haseł z zakresu motoryzacji, gdyż dziedzina ta w szczególnym stopniu jest obecna zarówno w komunikacji profesjonalnej, w komunikacji między fachowcami a niefachowcami (np. mechanik i klient warsztatu samochodowego), jest wreszcie leksyka samochodowa wszechobecna w codziennym życiu i rozmowach właścicieli pojazdów.

Według szacunków K. Le-Hong/ P. Schmitta (1998), które opierają się na terminologicznych bazach danych, liczba jednostek leksykalnych z zakresu motoryzacji wynosi ok. 30 000, nie licząc określeń, które funkcjonują w komunikacji nieprofesjonalnej². Słowniki motoryzacyjne analizowane przez tych autorów zawierają natomiast

---

¹ Termin *kolokacja* funkcjonuje w językoznawstwie od lat 50. XX wieku i określa leksykalne struktury syntagmatyczne, składające się z tzw. bazy (element autonomiczny) oraz kolokatora (element determinowany przez bazę, określający ją), por. F.J. Hausmann (1984: 401), A. Frączek/ R. Lipczuk (2004: 16), A. Reder (2006: 15 i nast.).

² Autorzy podają przykład terminu „Stoßfänger” (zderzak) i funkcjonującego obok niego w niemieckim języku ogólnym określenia „Stoßstange”. Pomimo, iż od lat 90. zderzak nie ma

między 2000 a 18 000 haseł (por. M. Lisiecka-Czop 2018: 131).

Na polskim rynku istnieją dwa wielojęzyczne słowniki drukowane, poświęcone wyłącznie zagadnieniom motoryzacji: *Ilustrowany słownik samochodowy 6-języczny polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski* Czesława Bloka i Wiesława Jeżewskiego (między 1976 a 2017 r. ukazało się 11 wydań zawierających ok. 4 500 haseł), oraz mniejszy *Słownik samochodowy 4-języczny polsko-angielsko-niemiecko-francuski* Piotra Wrzoska (4 wydania między 1995 a 2015 r., mieszczące ok. 2 000 haseł z zakresu motoryzacji³), a także drukowane słowniki techniczne, w których leksyka z tego obszaru jest również obecna. Uwzględniając prężny europejski rynek pojazdów nowych i używanych, a także wszelkiego rodzaju usług z nimi związanych, zapotrzebowanie na pomoce umożliwiające komunikację interlingwalną jest znaczne. A że nie każdy ma pod ręką specjalistyczny słownik drukowany, natomiast zazwyczaj ma dostęp do smartfona, czy komputera z internetem, słownik techniczny online mógłby być optymalnym narzędziem.

Jedną z takich propozycji jest internetowy serwis *dictindustry.com* – portal, który umożliwia sprawdzanie ekwiwalentów wyrazów i zwrotów w kombinacjach par 19 języków, m.in. niemieckim i polskim. Pomimo iż *dictindustry.com* ma w nazwie „słownik” – nie jest to słownik sensu stricto, gdyż w zasadzie nie posiada tradycyjnej mikrostruktury hasła, a jedynie równoległe zestawienie terminów technicznych w danej kombinacji językowej, zaczerpniętych z tłumaczeń wykonanych w niemieckim biurze tłumaczeń technicznych Techni-Translate. Jak piszą autorzy serwisu:

Przy pomocy słownika online można samodzielnie sprawdzać lub tłumaczyć krótkie teksty, pojedyncze słowa lub fragmenty tekstu. Znajdujące się w słowniku pojęcia i przykładowe tłumaczenia pochodzą z tłumaczonych przez Techni-Translate dokumentacji technicznych⁴. Wpisy są w związku z tym bardzo aktualne i przetłumaczone przez wykwalifikowanych tłumaczy specjalistycznych danego języka oraz inżynierów. Zasoby terminologii specjalistycznej codziennie się powiększają, przez co wzrasta również wartość użytkowa słownika.⁵

Zarówno słownik P. Wrzoska jak i słownik Cz. Bloka/ W. Jeżewskiego mają układ onomazjologiczny. Oznacza to, że leksyka i terminologia jest w nich usystematyzowana w porządku tematycznym, według działów – np. *Typy pojazdów* (P. Wrzosek), *Pojazdy* (Cz. Blok/ W. Jeżewski), a wewnątrz tych działów znajdują się bardziej szczegółowe rozdziały, takie jak *silnik*, *napęd*, *podwozie* itp.

Słownik P. Wrzoska jest właściwie słownikiem tematyczno-alfabetycznym, gdyż w obrębie działów hasła w języku polskim uporządkowane są alfabetycznie, a więc np. [*Typy pojazdów:*] *ambulans*, *amfibia*, *asfalcjarka*, *autobus* itd. Słownik

---

formy metalowej sztangi, lecz jest rodzajem fartucha z tworzywa sztucznego, w dalszym ciągu potocznie używane jest określenie „Stoßstange“ (K. Le Hong/ P. Schmitt 1998: 1161).

³ Do tego dochodzi ponad 130 wyrazów i wyrażeń z zakresu pierwszej pomocy. Na okładce jest wprowadzie podana informacja, że słownik zawiera ok. 9000 słów i zwrotów, co jednak nie jest zgodne ze stanem faktycznym.

⁴ Np. instrukcje obsługi, podręczniki, katalogi, listy części, teksty specjalistyczne, komunikaty prasowe i newslettery, a także kompletne serwisy internetowe.

⁵ <http://pl.dictindustry.com/page/przez-dictindustry> [Pobrano 04.07.2018].

Cz. Bloka/ W. Jeżewskiego jest natomiast słownikiem czysto onomazjologicznym, gdyż punktem wyjścia jest tutaj systematyka wizualna, a więc schematy rysunkowe poszczególnych podzespołów czy wyposażenia samochodu. Taka makrostruktura – w połączeniu z indeksem alfabetycznym haseł w każdym z 6 języków – umożliwi użytkownikowi z innym językiem wyjściowym niż język polski, korzystanie ze słownika i w miarę łatwe znalezienie hasła, oczywiście pod warunkiem, że posiadana wiedza specjalistyczna pozwala na identyfikację elementu i jego nazwy na podstawie ilustracji. Pomimo iż słownik nie prezentuje językowych kontekstów użycia, to taka wizualna eksplikacja znaczenia umożliwi umieszczenie leksemu w kontekście sytuacyjnym i właściwym polu semantycznym i to niezależnie od języka wyjściowego użytkownika. Wreszcie równoległa prezentacja ekwiwalentów w kilku językach daje wgląd w ich budowę morfologiczną, choć taka mikrostruktura hasła – pozbawiona jakichkolwiek informacji gramatyczno-leksykalnych – może okazać się niewystarczająca dla właściwego stosowania danego wyrażenia w produkcji językowej.

Jeszcze inny typ makrostruktury reprezentuje *Mały słownik techniczny niemiecko-polski i polsko-niemiecki* M. Sokołowskiej, A. Bender i K. Żaka (2004). Jest to typowy biskopalny słownik bilingwalny w układzie alfabetycznym (por. A. Frączek/ R. Lipczuk 2004: 10).

Słownik online *dictindustry.com* umożliwia znalezienie hasła poprzez okienko wyszukiwania, w które użytkownik wpisuje całe hasło lub jego część (opcja autouzupełniania). Po wprowadzeniu wyrazu lub jego fragmentu serwis sam grupuje hasła, które od tego ciągu znaków się rozpoczynają, a użytkownik tylko musi wybrać właściwe hasło.

4. Analiza kolokacji i terminów wielowyrazowych w słownikach

O ile wyszukiwanie leksemów jednowyrazowych w przedstawionych powyżej słownikach o różnych typach makrostruktury jest względnie proste, o tyle leksemy wielowyrazowe (kolokacje i terminy) mogą nastroczać pewnych trudności autorom słowników (według jakich kryteriów lematyzować takie hasła?) i ich użytkownikom (jak i gdzie znaleźć poszukiwane wyrażenie?).

Nasuwa się zatem pytanie, według jakich kryteriów należałoby dokonać wyboru takich połączeń leksykalnych, które powinny się znaleźć w słowniku specjalistycznym. H. Bergenholtz/ S. Tarp (1994: 412 i nast.) proponują selekcję w trzech etapach:

- analiza kookurencji w korpusach językowych z danego obszaru/ danej dziedziny;
- ocena ekspercka, które z wyodrębnionych struktur syntagmatycznych są istotne dla danej dziedziny, a które można pominąć;
- analiza frekwencyjna, mająca na celu wyekscerpowanie centralnych wielowyrazowych jednostek terminologicznych.

Autorzy analizowanych słowników drukowanych ani w przedmowach, ani w tekstach na okładce nie podejmują kwestii doboru i prezentacji jednostek polileksykalnych, skupiając się na zakresie tematycznym, ilości haseł i grupie, do której adresowana jest publikacja. Trudno więc stwierdzić, czy decydujące były kryteria frekwencyjne, korpus tekstów czy też arbitralne decyzje leksykografa/ leksykografów odnoszące się do

walorów użytkowych wybranej leksyki specjalistycznej, czy też może wszystkie te kryteria. Nie wyjaśniają również, w jakiej formie prezentowane będą takie jednostki i dlaczego.

Wśród kolokacji specjalistycznych i terminów wielowyrazowych z zakresu motoryzacji dominują grupy rzeczownikowe. We wszystkich lub prawie wszystkich analizowanych słownikach można było znaleźć takie syntagmy, jak:

- *część zamienna* (Cz. Blok/ W. Jeżewski [ISS6]; dictindustry.com [Dict]; P. Wrzosek [SS4]), względnie *części zamienne* (M. Sokołowska/ A. Bender/ K. Żak [MST]);
- *klucz płaski* (Dict, SS4, MST), względnie *klucz płaski dwustronny* (ISS6);
- *olej przekładniowy* (Dict, SS4, MST, ISS6);
- *sprężone powietrze* (Dict, SS4), względnie *powietrze sprężone* (MST), *powietrze wstępnie sprężone* (ISS6);
- *szkło bezpieczne* (Dict, SS4, MST, ISS6);
- *zestaw narzędzi* (Dict, SS4, MST).

Kolokacje i terminy rzeczownikowe, które są grupami wyrazowymi w języku polskim, niekoniecznie muszą być kolokacjami w innych językach i odwrotnie. Na przykład polskim, angielskim czy rosyjskim połączeniom przymiotnik + rzeczownik w języku niemieckim zwykle odpowiada rzeczownik złożony (który jako jednostka monoleksykalna kolokacją nie jest), a w języku francuskim i włoskim grupa przyimkowa, np.:

(pl) *olej przekładniowy* – (ang.) *gear oil / gear lubricant* (US) – (niem.) *das Getriebeöl* – (franc.) *huile d'engravage / huile pour engranages* – (wł.) *olio per transmissioni* – (ros.) *трансмиссионное масло* (ISS6, 413).

Większość słowników technicznych i motoryzacyjnych lematyzuje również kolokacje i terminy czasownikowe, np.:

- *ładować akumulator*; *redukować bieg* (SS4, MST);
- *zredukować ciśnienie* (Dict).

brak jest natomiast kolokacji przymiotnikowych czy przysłówkowych, choć przymiotniki – jako samodzielne hasła – w większości tych słowników występują. W słowniku Cz. Bloka/ W. Jeżewskiego (ISS6) wszystkie syntagmy czasownikowe zostały znominalizowane, tak więc jako hasło odnaleźć można *dolewanie oleju/ Öl-Nachfüllen*, czy *hamowanie silnikiem/ Motorbremsen*.

Słownik P. Wrzoska (SS4) zawiera w swojej drugiej części rozmówki, które mieszczą pytania i odpowiedzi ułatwiające porozumiewanie się w najczęściej spotykanych na drodze sytuacjach (wzywanie pomocy, pytania o drogę, na stacji benzynowej, na granicy, kontrola policyjna i pierwsza pomoc). Prezentacja kolokacji w całych zdaniach wraz z uproszczoną wymową umożliwia wprawdzie podstawową komunikację w typowych sytuacjach, jednak tylko w formie reprodukcji gotowych zdań, natomiast jest mało przydatna dla produktywnego użycia takich struktur, np.:

(pl.) *Jechał pan na światłach drogowych.* – (ang.) *You were driving with high beam lights on.* [ju 1er drajwing łyð haj bim lajts on] – (niem.) *Sie sind mit Fernlicht gefahren.* [zi zind mit fernlicht gefahren] – (franc.) *Vous avez roulé avec les feux de route allumés.* [wuzawe rule aweklefydrut alüme].

Wgląd w zasób haseł słownika internetowego *dictindustry.com* i porównanie go z inwentarzem słowników drukowanych⁶ pozwala stwierdzić, że wybór takich a nie innych kolokacji i terminów wielowyrazowych niekoniecznie jest wynikiem selekcji frekwencyjnej, bądź pod kątem ich wartości użytkowej. Takie, a nie inne zestawienie jest bowiem wynikiem automatycznej ekscerpcji terminów z korpusu tekstów równoległych, znajdujących się w bazie danych biura tłumaczeń. Przy czym korpus ten nie jest anotowany lingwistycznie – tzn. nie zawiera metadanych, umożliwiających interpretację w zakresie cech gramatycznych, formy podstawowej leksemu, czy kategorii semantycznych (por. A. Storrer 2011: 219). Dlatego też można odnaleźć hasła *warstwę ochronną* oraz *zerwanych gwintów*, natomiast brak jest zlematyzowanej formy: *warstwa ochronna* i *zerwany gwint*.

Struktura artykułów hasłowych w portalu składa się z jednego lub dwóch segmentów: pierwszym segmentem jest lista 10 tłumaczeń terminów bądź konkordancji⁷ korpusowych, począwszy od tych najbardziej dopasowanych:

The screenshot shows a web interface for translating 'zestaw narzędzi' from German to Polish. At the top, there are language selection buttons for 'Niemiecki' and 'Polski', and a search bar containing 'zestaw narzędzi'. Below the search bar are buttons for 'Szukaj', 'Grafika', and 'Wyodrębnij'. The main content area displays a list of 10 translations, each with a checkbox and a magnifying glass icon. The translations are as follows:

Niemiecki	Polski
☐ Werkzeugsortiment	☐ zestaw narzędzi
☐ Drehmoment-Werkzeug-Sätze	☐ zestaw narzędzi dynamometrycznych
☐ Elektriker-Werkzeugsortiment	☐ zestaw narzędzi dla elektryka
☐ Ausdrehwerkzeuge-Satz	☐ zestaw narzędzi do wytaczania
☐ Ausdrehwerkzeug-Satz	☐ zestaw narzędzi do wytaczania
☐ Spannwerkzeug-Satz	☐ zestaw narzędzi mocujących
☐ Universal-Werkzeugsortiment	☐ uniwersalny zestaw narzędzi
☐ Die Warenzusammenstellung wird somit nach den Handwerkzeugen eingereicht.	☐ Zestaw należy więc klasyfikować według narzędzi ręcznych.
☐ Radwechselwerkzeug/Bordwerkzeug über Zubehör erhältlich	☐ zestaw narzędzi do zmiany koła/do pojazdu dostępny jako akcesoria
☐ Set	☐ zestaw

W drugim segmencie można – o ile baza danych zawiera więcej kontekstów użycia – rozwinąć więcej konkordancji o malejącym stopniu dopasowania.

Taka prezentacja leksemu ma określone konsekwencje. Użytkownik sam musi znaleźć ekwiwalent w konkordancji i zrekonstruować jego formę podstawową. Nie

⁶ Podczas gdy słowniki drukowane wykazują dość wysoką korelację między sobą w zakresie inwentarza haseł wielowyrazowych, to porównanie leksyki z zakresu napraw i serwisowania pojazdów, zawartej w słownikach drukowanych i w serwisie *dictindustry.com* wykazało tylko 5 haseł, które występują w identycznych lub podobnych wariantach we wszystkich analizowanych źródłach. Są to hasła: *część zamienna*, *klucz płaski*, *olej przekładniowy*, *sprężone powietrze* i *szkło bezpieczne*.

⁷ Pod pojęciem konkordancji rozumiem zbiór przykładów występowania danego wyrazu (frazy) w jego bezpośrednim otoczeniu tekstowym (por. M. Łukasik 2009: 89).

ma wskazówek dotyczących wymowy, kategorii gramatycznych, semantycznych czy dziedzinowych. Podane jest kilka ekwiwalentów, jednak konteksty pozbawione komentarza utrudniają decyzję, który z ekwiwalentów należy użyć, w jakiej sytuacji. Tego typu prezentacja hasła wymaga od użytkownika znacznej kompetencji w zakresie języka obcego oraz kompetencji leksykograficznej, ponieważ aby wypełnić wspomniane luki informacyjne, użytkownik często jest zmuszony do sięgnięcia po słownik ogólny dwujęzyczny.

Porównując prezentację leksemu w słowniku technicznym online oraz w drukowanych słownikach (motoryzacyjnym i technicznym), można stwierdzić, że w zasadzie żadna z tych pozycji nie dostarcza użytkownikowi kompletu wystarczających informacji. Słowniki drukowane podają zazwyczaj przynajmniej rodzaj gramatyczny rzeczownika (nie dotyczy to słownika Cz. Bloka i W. Jeżewskiego) i kolokacje, nie zawierają natomiast kontekstów ani żadnych innych informacji, jak należy używać dany leksem lub zwrot.

Słownik samochodowy 4-języczny P. Wrzoska:

zestaw

- 1) naprawczy
- 2) narzędzi
- 3) szczelinomierzy

der Satz

- 1) der Reparatursatz
- 2) der Werkzeugsatz
- 3) der Führerlehrensatz

Mały słownik techniczny M. Sokołowskiej/ A. Bender/ K. Żaka:

zestaw *m* Satz *m*, Garnitur *f*

~ kołowy *kol.* Radsatz *m*

~ naprawczy Reparaturkit *n, m*; Reparatursatz *m*

~ narzędzi Werkzeugsatz *m*

~ obiektywowy Objektivsatz *m*

~ rysunkowy Reißzeug *n*

Serwis *dictindustry.com* pokazuje konteksty użycia leksemu, kolokacji czy dłuższej frazy i ich ekwiwalentów, nie podaje natomiast żadnych informacji o samym hasle. W kwestii kolokacji terminologicznych czy terminów wielowyrzowych dodatkową trudność stanowi nieprzystawalność strukturalna jednostek języka źródłowego i docelowego.

Jak wspomniano w przypadku rzeczownikowych grup wyrazowych języka polskiego ich ekwiwalentami bywają w języku niemieckim najczęściej złożenia, niekiedy jednak są to również jednostki polileksykalne, których odnalezienie w koncordancji może stanowić problem dla użytkownika:

Tłumaczenia (10)

☐ stal nierdzewna	Edelstahl
☐ stal nierdzewna	Nichtrostender Stahl
☐ stal narzędziowa i stal nierdzewna	Werkzeug- und nicht rostender Stahl
☐ stal nierdzewna w aerozolu	Edelstahl-Spray
☐ Stal surowa: stal nierdzewna i stal żaroodporna produkowana w innych procesach niż w piecach elektrycznych	Rohstahl: nicht rostender und hitzebeständiger Stahl, nicht in Elektroöfen erzeugt
☐ Stal surowa: stal nierdzewna i stal żaroodporna produkowana w piecach elektrycznych	Rohstahl: nicht rostender und hitzebeständiger Stahl, in Elektroöfen erzeugt
☐ Stal surowa: stal stopowa inna niż stal nierdzewna produkowana w piecach elektrycznych	Rohstahl: legierter Stahl (ausgenommen nicht rostender und hitzebeständiger Stahl), in Elektroöfen erzeugt
☐ Stal surowa: stal stopowa inna niż stal nierdzewna produkowana w innych procesach niż w piecach elektrycznych	Rohstahl: legierter Stahl (ausgenommen nicht rostender und hitzebeständiger Stahl), nicht in Elektroöfen erzeugt

Kolejnym aspektem jest kwestia ekwiwalencji w korpusie paralelnym. Jeżeli punktem odniesienia korpusu tekstów w języku źródłowym jest korpus translatów w języku docelowym, to istnieje możliwość, że co prawda będziemy mieli do czynienia z ekwiwalencją na poziomie tekstu lub zdania, ale niekoniecznie na poziomie leksemu czy połączeń wyrazowych. Problem ten ilustrują następujące przykłady:

Niemiecki - Polski Tłumaczenie dla 'usuwanie brudu'

usuwanie brudu Szukaj Grafika Wyodrębnij

Niemiecki Polski

Tłumaczenia (10)

☐ entfernt Schmutz und Rost	usuwanie brudu i rdzy
☐ Beheben	usuwanie
☐ entfernen	usuwanie
☐ Behebung	usuwanie
☐ Schmutzkiller	preparat do usuwania brudu
☐ Störung beheben	usuwanie zakłócenia
☐ Störungsbehebung	usuwanie usterek
☐ Störungsbeseitigung	usuwanie usterek
☐ Störungsbeseitigung	usuwanie usterek
☐ Fehlerbehebung	usuwanie usterek

Tłumaczenia (10)

☐ Kette nachspannen	Napięcie łańcucha
☐ Kettenspannung	napięcie łańcucha

W prezentowanych dwóch przykładach występuje co prawda zasadniczo korespondencja referencyjna, jednak brak jest zgodności na poziomie składniowym. Następuje przesunięcie kategorii językowych tak, że jednostki języka źródłowego i docelowego należą do innych części mowy, np. czasownik – nominalizacja lub fraza czasownikowa – nominalizacja frazy czasownikowej. Trudno więc w tym przypadku uznać je za ekwiwalentne, a ich użycie przez korzystającego ze słownika może prowadzić do istotnych błędów w przekładzie.

Niekiedy w tłumaczeniu praktycznie w ogóle nie ma korespondencji na poziomie formalnym. Taką sytuację ilustruje następujący przypadek:

The screenshot shows a search interface for the term "strumień powietrza". At the top, there is a search bar containing the text "strumień powietrza" and buttons for "Szukaj", "Grafika", and "Wyodrębnij". Below the search bar, there are tabs for "Niemiecki" and "Polski". Under the "Niemiecki" tab, there are three search results, each with a checkbox and a text description. The second result is highlighted. To the right of the German results, there are two Polish translations corresponding to the German entries.

Niemiecki	Polski
☐ Die zuströmende Druckluftmenge erhöhen.	Podwyższyć strumień sprężonego powietrza.
☐ Ein Luftstrom mit regelbarer Geschwindigkeit wird auf das Fahrzeug gerichtet.	Na pojazd należy skierować strumień powietrza o zmiennej prędkości.
☐ Durch eine Einströmöffnung kann Frischluft zugeführt werden, damit auf diese Weise die ausströmende Luft durch Außenluft ersetzt wird.	Strumień powietrza dopływającego może uzupełniać powietrze w komorze w celu zrównoważenia odprowadzanego powietrza powietrzem otoczenia.

W zasadzie ekwiwalent leksykalny polskiej kolokacji *strumień powietrza* – *ein Luftstrom* – jest obecny tylko w drugim przykładzie, w pozostałych konkordancjach używane są zupełnie inne sformułowania do wyrażenia tej samej treści. Przydatność tego typu przykładów jest więc dla użytkownika słownika znikoma.

5. Wnioski

Przedstawiona analiza wybranych haseł z portalu *dictindustry.com* oraz porównanie ich z drukowanymi słownikami technicznymi uwidacznia ograniczenia, z jakimi boryka się obecnie leksykografia specjalistyczna. Zarówno drukowane słowniki techniczne, jak i portale online tworzone są raczej przez ekspertów z dziedziny techniki, a nie przez profesjonalnych leksykografów, co skutkuje intuicyjną koncepcją słownika oraz brakiem lub bardzo ograniczonym komentarzem leksykograficznym do haseł i ekwiwalentów.

Oparcie przekładowych słowników elektronicznych na równoległych korpusach językowych jest niewątpliwie kierunkiem słusznym, również w leksykografii specjalistycznej, jednak same korpusy nie są w stanie zastąpić słownika, a nazywanie takich portali „słownikami“ jest nieuprawnione.

Analiza leksyki motoryzacyjnej w serwisie *dictindustry.com* wykazała dobitnie, że zarówno kwantytatywnie, jak i jakościwnie nie jest on w stanie w pełni zaspokoić potrzeb użytkowników. Po pierwsze należy zadbać i to, aby korpus – również korpus tekstów dotyczących treści specjalistycznych – był zrównoważony i reprezentatywny.

Po drugie niezbędne jest poddanie materiału leksykalnego obróbce, tj. przyporządkowanie jednostkom leksykalnym kategorii lingwistycznych w procesie anotacji, następnie lematyzacja słowoform – co jest możliwe przy pomocy oprogramowania do obróbki danych korpusowych. Już zastosowanie takich automatycznych narzędzi podniosłoby znacznie wartość użytkową portalu.

Ponieważ kolokacje terminologiczne oraz terminy wielowyrazowe stanowią istotny obszar leksyki specjalistycznej, a ich ekwiwalencja w obszarze fachowym, językowym i pragmatycznym nie do końca daje się uchwycić przy pomocy technik komputerowych, konieczne jest jednak manualne opracowanie danych przez osoby posiadające kompetencję w zakresie wiedzy specjalistycznej oraz metaleksykograficznej. W tym zakresie specjalistyczna leksykografia elektroniczna wydaje się więc wciąż być sporo w tyle za ogólnymi słownikami online i nie wykorzystywać stanu wiedzy metaleksykograficznej oraz dużego potencjału, jaki jawi się dla tego obszaru zastosowań.

Bibliografia

- Bergenholtz, H./ S. Tarp (1994), *Mehrworttermini und Kollokationen in Fachwörterbüchern*, (w:) B. Schaefer/ H. Bergenholtz (red.), *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen, 385–419.
- Blok, Cz./ W. Jeżewski (2007), *Ilustrowany słownik samochodowy 6-języczny polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski*. Warszawa.
- Burger, H. (2010), *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin.
- Dobrovolskij, D. (1985), *Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik. Studien zum Thesaurus der Idiom-Semantik*. Tübingen.
- Frączek, A./ R. Lipczuk (2004), *Słowniki polsko-niemieckie i niemiecko-polskie. Historia i teraźniejszość*. Szczecin.
- Grucza, S. (2004), *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*. Warszawa.
- Haensch, G. (1991a), *Die mehrsprachigen Wörterbücher und ihre Probleme*, (w:) F.J. Hausmann/ O. Reichmann/ H.E. Wiegand (red.), *Wörterbücher. Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 5.3)*. Berlin/ New York, 2909–2937.
- Haensch, G. (1991b), *Die zweisprachige Fachlexikographie und ihre Probleme*, (w:) F.J. Hausmann/ O. Reichmann/ H.E. Wiegand (red.), *Wörterbücher. Dictionaries, Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 5.3)*. Berlin/ New York, 2937–2948.
- Hausmann, F.J. (1984), *Wortschatzlernen ist Kollokationslernen*, (w:) „Praxis des neusprachlichen Unterrichts” 31, 395–406.
- Le-Hong, K./ P.A. Schmitt (1998), *Technische Sprache im Bereich der Kraftfahrzeugtechnik*, (w:) L. Hoffmann/ H. Kalverkämper/ H.E. Wiegand (red.), *Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. An International Handbook of*

- Special-Language and Terminology Research (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 14.1). Berlin/ New York, 1153–1163.
- Lisiecka-Czop, M. (2018), *Zur Präsentation von Kollokationen in mehrsprachigen Fachwörterbüchern*, (w:) K. Nerlicki/ B. Komenda-Earle/ K. Sztandarska (red.), Texte und Wörterbücher. Translatorische, lexikalische und glottodidaktische Aspekte. Hamburg, 129–148.
- Łukasik, M. (2009), *Anotacja korpusów tekstów specjalistycznych*, (w:) M. Górnicz/ M. Kornacka (red.) „Języki Specjalistyczne” 9. Wyraz – tekst –interpretacja. Warszawa, 78–97.
- Reder, A. (2006), *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Wien.
- Schaeder, B. (1994), *Zur Theorie der Fachlexikographie*, (w:) B. Schaeder/ H. Bergholtz (red.), Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern. Tübingen, 11–41.
- Sokołowska, M./ M. Bender/ K. Żak (red.) (2004), *Mały słownik techniczny niemiecko-polski i polsko-niemiecki*. Warszawa.
- Storrer, A. (2011), *Korpusgestützte Sprachanalyse in Lexikographie und Phraseologie*, (w:) K. Knapp et al. (red.), Angewandte Linguistik. Ein Lehrbuch. Tübingen/ Basel, 216–239.
- Sulikowska, A./ D. Misiak/ P. Sulikowski (2012), *Frazeologizm w badaniach germanistycznych: Geneza myśli frazeologicznej, propozycje ustaleń terminologicznych i klasyfikacja*, (w:) R. Lipczuk/ M. Lisiecka-Czop/ A. Sulikowska (red.), Frazeologizmy w słownikach niemiecko-polskich i polsko-niemieckich. Szczecin.
- Werner, R. (1999), *Das Problem der Äquivalenz im zwei- und im mehrsprachigen Fachwörterbuch*, (w:) L. Hoffmann, H. Kalverkämper, H. E. Wiegand et al. (red.), Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. An International Handbook of Special-Language and Terminology Research (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 14.2). Berlin/ New York, 1853–1884.
- Wrzosek, P. (2015), *Słownik samochodowy 4-języczny polsko-angielsko-niemiecko-francuski*. Warszawa.
- Zenderowska-Korpus, G. (2004), *Sprachliche Schematismen des Deutschen und ihre Vermittlung im Unterricht DaF*. Frankfurt a. M.